

Warszawa, dnia 9 listopada 2015 r.

KMP.573.13.2015.WS

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Radzionkowie
(wyciąg)**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, dnia 16 września 2015 r., do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Radzionkowie (zwanego dalej: ośrodkiem, placówką lub mow), udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (dalej: KMP, mechanizm): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Magdalena Filipiak (prawnik, psycholog) oraz Wojciech Sadownik (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli KMP było sprawdzenie na miejscu sposobu przestrzegania praw nieletnich, dokonując oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o funkcjonowaniu ośrodka przedstawionych przez Bożenę Charczuk – wicedyrektora ds. dydaktycznych;
- oglądzie pomieszczeń ośrodka, w tym sprawdzeniu stanu wyposażenia pokoi dla wychowanek, świetlic, sal lekcyjnych, sanitariatów, etc.,
- przeprowadzeniu rozmów indywidualnych z losowo wybranymi wychowanekami ośrodka,
- analizie m. in. akt osobowych wychowanek, dzienników zajęć internatu.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali Barbarę Kajdanę, pedagoga Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Radzionkowie, o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jej uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumenty oraz notatki służbowe związane z funkcjonowaniem placówki.

2. Informacje ogólne

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Radzionkowie jest placówką nieferyjną dla nieletnich dziewcząt (w wieku od 13 do 18 lat) niedostosowanych społecznie z normą intelektualną.

Organem prowadzącym placówkę jest Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego. Nadzór pedagogiczny nad działalnością MOW sprawuje Śląski Kurator Oświaty w Katowicach. Pojemność ośrodka wynosi 65 miejsc. W dniu wizytacji w placówce ewidencyjnie było 49 wychowanek, w tym 4 urlopowane, 1 w szpitalu, 1 w sanatorium i 3 nie powróciły z przepustki. Ponadto 5 nieletnich posiadało skierowanie do placówki, ale nie zostały jeszcze do niej doprowadzone.

W placówce funkcjonuje 6 grup wychowawczych. W dniu wizytacji liczba nieletnich w każdej z tych grup nie przekraczała 12.

3. Personel

Ośrodek zatrudnia 52 pracowników (51.05 etatów), w tym 36 osób (35.05 etatów) to personel pedagogiczny. Wśród kadry pedagogicznej jest psycholog i pedagog.

Wszyscy pracownicy pedagogiczni posiadają wyższe wykształcenie. Spośród wychowawców 11 ukończyło roczne lub dwuletnie szkolenie z zakresu stosowania metod psychokorekcyjnych. Ponadto jeden z nauczycieli ukończył Studium Metod Psychokorekcyjnych (organizowane przez Towarzystwo Psychoprofilaktyczne w Warszawie). W placówce od 5 lat wszystkie zespoły wychowawcze i zespół kierowniczy podlegają superwizji.

W ocenie przedstawicieli KMP przygotowanie merytoryczne kadry pedagogicznej należy dobrze ocenić. Jednakże w opinii pracowników BRPO wskazane byłoby uwzględnić podczas kolejnych szkoleń zagadnienia dotyczące praw dziecka w prawie krajowym i międzynarodowym. Na powyższe wskazuje reguła 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), dalej: Reguły ONZ, stanowiąca, iż *personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i*

wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka.

W latach 2014-2015, do dnia wizytacji, w placówce miało miejsce przekroczenie przez wychowawcę norm etycznych w stosunku do podopiecznych, polegające na wyświetleniu wychowankom filmu o treściach pornograficznych. W związku z tym wydarzeniem prokuratura prowadzi postępowanie wyjaśniające, oddzielnie toczy się również postępowanie dyscyplinarne przed rzecznikiem dyscyplinarnym dla nauczycieli.

6. Traktowanie

W rozmowach indywidualnych wychowanki podkreślały, że pracownicy ośrodka są do nich przyjaźnie nastawieni. Wszystkie dziewczęta potrafiły wskazać osobę wśród personelu, do której mają zaufanie i mogą się do niej zwrócić w sytuacji wystąpienia jakiegoś problemu, byli to zarówno wychowawcy, jak i nauczyciele. Ponadto nieletnie żywią przekonanie, że ich sytuacja i zachowanie podczas pobytu w ośrodku może się zmienić lub już zmieniła się na lepsze. Atmosfera panująca między wychowankami również była pozytywna.

W placówce opracowano procedurę *postępowania z wychowanką będącą w ciąży*. Z dokumentu tego wynika, że wychowawca dokonuje rozeznania sytuacji rodzinnej oraz postawy wychowanki wobec przyszłego macierzyństwa. Nawiązywany jest kontakt z ojcem poczętego dziecka. Ustalenie jednolitego sposobu oddziaływań następuje poprzez uwzględnianie stanowiska wychowanki. Każdy przypadek traktowany jest indywidualnie, brane są pod uwagę wszystkie możliwości przewidziane w prawie, tzn. powrót matki i jej dziecka do macierzystej rodziny, stworzenie rodziny wraz z ojcem dziecka, pobyt wychowanki i jej dziecka w domu samotnej matki, umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej, umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej, otworenie procedury adopcyjnej dziecka. Po zgromadzeniu wszystkich informacji przedstawiciele mow zwracają się do właściwego sądu rodzinnego o wyrażenie zgody na proponowane przez placówkę rozwiązanie sytuacji wychowanki.

W mow obowiązuje procedura postępowania kadry pedagogicznej i metody współpracy placówki z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności narkomanią, alkoholizmem i prostytutcją. W części dotyczącej sytuacji gdy nauczyciel/wychowawca podejrzewa, że na terenie placówki znajduje się wychowanka będąca pod wpływem alkoholu lub narkotyków wskazano, m.in. że *otacza wychowankę szczególną opieką, stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jej*

życie ani zdrowie. Następnie nauczyciel/wychowawca przeprowadza badanie alkomatem, lub testem narkotykowym, który znajduje się w pokoju wychowawców i sporządza protokół.

Ponadto regulamin, w części dotyczącej sytuacji kiedy zachowanie dziewczyny wskazuje, że jest ona po spożyciu alkoholu lub podobnie działającej substancji zmieniającej świadomość, wskazuje, że nieletnia jest zobowiązana do poddania się badaniu na obecność alkoholu lub narkotyków w organizmie.

Fakt przeprowadzania testów/badań na obecność alkoholu lub narkotyków w organizmie potwierdziły, w rozmowach z przedstawicielami KMP, wychowanki.

Przedstawiciele KMP zwracają uwagę w tym miejscu, że ustawa z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz. U. z 2014 r., poz. 382, tekst jedn., dalej zwana upn) nie daje możliwości osobie innej niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim zobowiązania nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b upn). W związku z tym należy uznać, iż personel placówki nie ma prawa zobowiązywania nieletniego do poddania się takim badaniom. Nadto treść § 9 rozporządzenia Ministra Edukacji i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. *w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem* (Dz. U. z 2003 r. Nr 26, poz. 226) wskazuje, że w sytuacjach kryzysowych takich jak używanie przez wychowanków środków odurzających lub substancji psychotropowych, pracownicy m.in. MOW podejmują działania interwencyjne polegające na powiadomieniu rodziców i Policji. Nic zatem nie stoi na przeszkodzie, aby wykonać badanie, jeżeli jest konieczne, ale działania w tym zakresie mogą być podjęte tylko przez Policję i tylko w stosunku do osób, co do których zachodzi podejrzenie, że przestępstwo lub wykroczenie zostało popełnione po spożyciu alkoholu (art. 47 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*).

W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają, aby odstąpić od obligowania nieletnich do poddawania się powyższym testom/badaniom.

W regulaminie zawarto postanowienia dotyczące stosowania środków przymusu bezpośredniego. Przyjęte rozwiązania są zgodne z ustawą z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2013 r., poz. 628 ze zm.) oraz upn. Rozmowy z nieletnimi oraz analiza dokumentacji nie wykazały, aby w stosunku do wychowanek stosowano środki przymusu bezpośredniego.

Zgodnie z relacją dyrektor szkoły, potwierdzonej przez wychowanki, wobec nieletnich nie jest wykonywana kontrola osobista.

7. Dyscyplinowanie

Zasady nagradzania i karania zawarte są w statucie placówki w rozdziale VIII, osobno funkcjonującym jako regulamin wychowanek. Uregulowania zawarte w obu dokumentach są tożsame. W wyniku analizy ww. regulacji przedstawiciele KMP mają zastrzeżenia do niektórych postanowień tam zawartych.

Zgodnie z pkt II ust. 1 regulaminu przekroczenie, naruszenie lub złamanie regulaminu przez wychowankę, pociąga za sobą m.in. ograniczenie lub okresowe pozbawienie wychowanki czasu wolnego, z przeznaczeniem go na zajęcia użyteczne społecznie polegające na wykonaniu określonych prac lub świadczeń na rzecz grupy, placówki lub środowiska lokalnego. Wychowanki w rozmowach z wizytującymi potwierdziły, że za karę mogą być im wyznaczone dodatkowe dyżury sprzątające. W opinii pracowników BRPO, kara w ww. postaci jest niedopuszczalna, gdyż może prowadzić w praktyce do pejoratywnego postrzegania przez wychowankę pracy.

Pracownicy BRPO wyjaśniają, iż nie ma zastrzeżeń do wykonywania przez nieletnich dodatkowej pracy na rzecz placówki w sytuacji, gdy wychowanka sama zgłasza się do jej wykonywania. Ponadto, zdaniem przedstawicieli KMP w sytuacjach takich jak zaśmiecanie, niezmiękanie obuwia, niepozostawianie po sobie porządku, również dopuszczalne jest zastosowanie środka wychowawczego w postaci pracy porządkowej, gdyż uczy to poszanowania pracy innych osób oraz przestrzegania obowiązku dbania o czystość i porządek.

Zgodnie z Zasadą 67 Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych ONZ 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 *praca powinna być zawsze traktowane jako środek wychowawczy i wzbudzający w nieletnim szacunek do samego siebie na drodze przygotowania go do powrotu do społeczeństwa i nie może stanowić kary.*

Ponadto pkt VI ust. 3 regulaminu wprowadza możliwość zastosowania wobec nieletniej za jedno przekroczenie dwóch kar. W opinii przedstawicieli KMP, za jedno przekroczenie wymierzać się powinno tylko jedną karę. W przypadku zaś, gdy wychowanka popełniła więcej przekroczeń, zanim została ukarana za którekolwiek z nich, wymierzać powinno się jedną karę, odpowiednio surowszą.

Zastrzeżenia przedstawicieli KMP wzbudził także zapis regulaminie w części zatytułowanej *konsekwencje zachowań – uwagi pkt 7* - przekierowanie wychowanki do innego ośrodka. Zgodnie z § 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w *sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym* (Dz. U. z 2011 r. Nr

296, poz.1755), może nastąpić wyłącznie w trybie wychowawczym. W piśmie do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 20 czerwca 2012 roku, podkreślił to także Minister Edukacji Narodowej, oznajmiając, że nie jest właściwe traktowanie tego instrumentu jako kary statutowej (DZSE-2-EM-040-20/2012). Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich *w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi* tego typu kara nie powinna być stosowana (Zalecenie 97: *Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego*). Kierując się treścią tego zalecenia, przedstawiciele KMP stoją na stanowisku, że nieletni mogą być przenoszeni między placówkami, kiedy początkowe kryteria dla umieszczenia ich lub dalsze propagowanie reintegracji społecznej mogą być realizowane w bardziej skuteczny sposób w innej instytucji lub kiedy poważne ryzyko w zakresie bezpieczeństwa sprawia, że transfer taki jest nieodzowny. Przedstawiciele KMP uważają zatem, że wnioskowanie o przeniesienie do innej placówki nie powinno być wskazane w katalogu kar wymierzanych przez personel mow.

Wizytujący dostrzegli na korytarzu, na tablicy informacyjnej zamieszczone pismo zatytułowane *nasze wspólne sprawy*. W treści tego dokumentu można m.in. przeczytać, że *jeżeli o nielegalnym telefonie (komórkowym) w grupie wiedziała choćby jedna osoba traci ona telefon na okres czterech tygodni, reszta grupy natomiast na okres dwóch tygodni*. Przywołana regulacja wprowadza odpowiedzialność zbiorową. Karanie zbiorowe jest niewłaściwym traktowaniem i nie powinno mieć miejsca. Zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów kary zbiorowe uznane zostały, obok kar cielesnych i karania poprzez umieszczenie w ciemnej celi za zabronione formy niehumanitarnego i upokarzającego karania (Reguła 95.2).

Regulamin zawiera postanowienia dotyczące uzyskania informacji dotyczących wymierzonej wychowawczej kary. Wskazano także osoby z personelu mow do których nieletni mogą się odwołać. W rozmowach z przedstawicielami dziewczyny wykazywały się wiedzą na temat stosowanych w placówce konsekwencji oraz możliwością odwołania się. Potwierdziły także stosowanie zakwestionowanych przez przedstawicieli KMP przepisów regulaminu.

8. Prawo do informacji

Prawa i obowiązki wychowanek reguluje regulamin, stanowiący część statutu mow. Pozytywnie należy ocenić czytelne i zrozumiałe przedstawienie katalogu praw i obowiązków nieletnich zawartych w regulaminie.

W regulaminie ośrodka został określony tryb składania odwołań od decyzji naruszających prawa nieletnich lub będących w ich opinii niesprawiedliwych. W przepisie

tym wskazano także wykaz podmiotów do których wychowanka może się zgłosić (np. organ prowadzący, czyli Urząd Marszałkowski, kuratorium oświaty lub sędzia rodzinny).

Nowoprzybyła wychowanka zostaje zapoznana ze swoimi prawami i obowiązkami oraz z regulaminem mow, co potwierdza czytelnym podpisem. W rozmowach nieletnie informowały, że oprócz przedstawienia dokumentu wytłumaczono im jego treść. Dzięki temu, rozmówczynie wizytujących wykazywały się znajomością przepisów regulaminu.

Podczas oglądu pomieszczeń szkoły oraz internatu przedstawiciele KMP zwrócili uwagę na brak wywieszonych tekstów regulaminu oraz adresów instytucji do których wychowanki mogą się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw. Pomimo tego, że zgodnie z wytłumaczeniem pedagog placówki, tekst regulaminu jest przechowywany u wychowawców grup, to w ocenie pracowników BRPO wskazane jest, aby dostęp do tych informacji był nieograniczony. Reprezentanci KMP zalecają umieścić w ogólnie dostępnych miejscach regulamin placówki oraz adresy instytucji stojących na straży praw człowieka. Przedstawiciele KMP proponują umieścić dane teleadresowe Rzecznika Praw Obywatelskich [wraz z numerem bezpłatnej infolinii 800 676 676, działającej w godzinach 10.00 – 18.00 (poniedziałki) i 8.00 – 16.00 (wtorek-piątek)], sędziego rodzinnego oraz Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

9. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wychowanka może utrzymywać kontakty ze światem zewnętrznym poprzez odwiedziny, korespondencję oraz rozmowy telefoniczne. Nieletnie mają możliwość korzystania z telefonów komórkowych oraz przenośnych urządzeń łączących się z Internetem, w czasie wolnym od zajęć lekcyjnych i grupowych. Zastrzeżenia wizytujących wzbudził fakt, że wychowanka korzystająca z telefonu placówki, w grupie wychowawczej, prowadzi rozmowę w obecności wychowawcy. W ocenie przedstawicieli KMP, korzystanie z telefonu ośrodka przez nieletnią powinno odbywać się w warunkach zapewniających intymność.

Chociaż mow charakteryzuje otwarty charakter (nieletnie samodzielnie przechodzą pomiędzy internatem a szkołą, otwarty teren placówki) to wątpliwości pracowników BRPO wzbudziły zasady odwiedzin wychowanek zawarte w regulaminie. Przyjęte w placówce zasady ograniczają możliwość odwiedzin nieletnich przez inne (niż rodzice, opiekunowie rodzina) *bliskie jej osoby i przyjaciół wyłącznie do niedzieli, ferii i świąt w godzinach ustalonych przez wychowawcę*. Ponadto w dokumencie tym zaznaczono, że w uzasadnionych przypadkach prawo do odwiedzin może zostać zawieszane. Takie ograniczenie kręgu osób uprawnionych do odwiedzin jest, w opinii przedstawicieli KMP, sprzeczne z art. 66 § 4 upn.

Zgodnie z tym przepisem, dyrektor ośrodka może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza ośrodka wyłącznie w wypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa ośrodka bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. Zatem w świetle obowiązujących norm zasadą jest prawo do kontaktowania się nieletniego z wybranymi przez siebie osobami, zaś ograniczenie tego prawa stanowi wyjątek. Ograniczenie dopuszczalne jest tylko w indywidualnych przypadkach, jeśli w odniesieniu do konkretnego nieletniego zachodzą przesłanki wymienione w art. 66 § 4 upn i musi przybrać formę indywidualnej decyzji dyrektora ośrodka. Zgodnie z art. 66 § 5 upn o powodach takiej decyzji dyrektor ośrodka powinien zawiadomić sąd rodzinny, który może uchylić decyzje dyrektora.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają wprowadzenie w ośrodku zasady, że nieletnie może odwiedzić każda wybrana przez niego osoba, z możliwością wprowadzenia ograniczeń tylko w indywidualnych przypadkach, w trybie art. 66 § 4 i 5 upn.

Wychowanki mogą być urlopowane do domu rodzinnego, opiekunów lub krewnych, za zgodą sądu rodzinnego. Poważne zastrzeżenia wizytujących wzbudziła obowiązująca w placówce zasada, według której przepustka na okres inny niż święta lub ferie może być udzielona pod warunkiem, że w grupie wychowawczej pozostanie co najmniej 6 osób. Pedagog szkoły wyjaśniając stwierdzoną sytuację zaznaczyła, że podyktowane to jest koniecznością zachowania ciągłości pracy wychowawcy. Przedstawione wytłumaczenie nie znajduje zrozumienia przedstawicieli mechanizmu. W sytuacji kiedy nieletnia uzyskała zgodę sądu na wyjazd, nie ma przeciwwskazań ze względu na jej zachowanie w placówce wyjazd ten powinien się odbyć. Ograniczenie możliwości opuszczenia ośrodka z uwagi na potrzebę zapewnienia pracy wychowawcy wydają się wyjątkowo krzywdzące oraz całkowicie nieuzasadnione.

Wymaga podkreślenia, że Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, zapewnia obywatelom w art. 47 prawo do ochrony życia rodzinnego i prywatnego. Utrzymywanie bliskich więzi rodzinnych niewątpliwie jest częścią tego prawa. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji, prawo to może podlegać ograniczeniom tylko w przypadkach ustawowych i tylko wtedy, gdy jest to konieczne.

Poza tym przywołać należy zalecenie sformułowane w *Regułach hawańskich*, zgodnie z którym *nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa* (Reguła 59). Podobnie kwestia ta ujęta jest w *Europejskich regułach*

wykonywania sankcji i środków orzeczonych wobec nieletnich sprawców czynów karalnych (przyjętych przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 5 listopada 2008 r.), które akcentują zasadę możliwie zróżnicowanych i możliwie nieograniczonych kontaktów nieletniego ze światem zewnętrznym. Mając to na uwadze przedstawiciele KMP zalecają odstąpić od stosowania powyższej zasady.

10. Prawo do ochrony zdrowia

Wychowanki mają dobry dostęp do publicznej służby zdrowia, korzystają z pobliskich przychodni lub z innych placówek medycznych zapewniających opiekę specjalistyczną. Nadzór i wszelkie czynności związane z umawianiem wychowanek na wizyty powierzone zostały wychowawcy tzw. dyspozycyjnemu. Ten pracownik towarzyszy nieletnim udającym się na konsultacje medyczne, pozostaje jednakże poza gabinetem lekarskim. W placówce znajduje się cała dokumentacja medyczna.

W aktach nieletnich znajdują się zgody rodziców lub opiekunów prawnych na leczenie. Pracownicy BRPO, mimo zrozumienia dla trudności, jaką stwarzać może konieczność każdorazowego kontaktu z opiekunem prawnym nieletniej, jednocześnie zwracają uwagę na nieważność tzw. zgody blankietowej. Lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych, po wyrażeniu zgody przez pacjenta (art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz.1634 j.t. z późn. zm., dalej: ustawa). Zgoda pacjenta ma nastąpić *ex ante*, przed przystąpieniem przez lekarza do danej czynności (zob. D. Dziubina, *Prawny charakter zgody pacjenta na zabieg leczniczy w świetle art. 192 Kodeksu karnego*, CzPKiNP 2000, z. 2, s. 39). Zaznaczyć należy, że zgoda pacjenta musi być uprzednio poprzedzona udzieleniem mu przystępnej informacji dotyczącej badania i zabiegu oraz ewentualnych ich konsekwencji czy możliwych innych metodach działania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2012 r. syng. III CSK 227/11, w: LEX nr 1211885, Biul.SN 2012/7/13). Przedstawiciele Mechanizmu zwracają również uwagę, że wychowanka, który ukończyła 16 lat, również musi wyrazić zgodę na badanie i zabieg medyczny (art. 32 ust. 5 ustawy). Jeżeli zachodzi potrzeba jedynie zbadania małoletniego pacjenta, to zgodę może wyrazić także opiekun faktyczny, czyli również pracownik MOW (art. 32 ust. 3 ustawy). W przypadku badania stwarzającego podwyższone ryzyko czy zabiegu medycznego, w razie niemożliwości porozumienia się z opiekunem prawnym dziecka, należy w tej sprawie wystąpić do sądu opiekuńczego, w którego okręgu czynności te mają być wykonane (art. 32 ust. 2 ustawy). Nie trzeba tego robić tylko w przypadku, w którym pacjent wymaga niezwłocznej pomocy lekarskiej lub istnieje

bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała czy ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta (art. 33 ust. 1 albo art. 32 ust. 9 w zw. z art. 34 ust. 7 ustawy).

Biorąc pod uwagę wskazany stan prawny, przedstawiciele Mechanizmu zalecają każdorazowe odbieranie zgody opiekunów prawnych wychowanek na badanie stwarzające podwyższone ryzyko oraz zezwolenia na zabieg medyczny proponowany w danej sytuacji zdrowotnej.

W placówce nie ma zatrudnionej pielęgniarki.

Badania wykonywane są w razie potrzeby, nie zaś od razu po przyjęciu. W ocenie przedstawicieli KMP każda, nowa wychowanka winna być przebadana przez lekarza w pierwszych dniach pobytu, po przeprowadzeniu wstępnej oceny przez pielęgniarkę. Konieczna jest ocena stanu zdrowia, wykrycie ewentualnych obrażeń ciała, schorzeń zwłaszcza w zakresie układu ruchu, krążenia i układu oddechowego.

W rozmowach z wizytującymi nieletnie wskazywały, że wizyty lekarskie wykonywane są w przypadku zgłoszenia problemów zdrowotnych. W ocenie przedstawicieli KMP, wskazane jest realizowanie profilaktyki medycznej.

Na potrzebę zapewnienia wychowankom badań profilaktycznych wskazują m.in. Zalecenia Komitetu: Zalecenie 71.: *Młodociani powinni otrzymywać profilaktyczną opiekę medyczną i edukację w zakresie zdrowia* oraz Zalecenie 75.: *Opieka zdrowotna w instytucjach dla nieletnich nie powinna ograniczać się do leczenia chorych pacjentów, ale powinna być rozszerzona na medycynę społeczną i profilaktykę oraz nadzorowanie żywienia*. Istotną rolę badań profilaktycznych i edukacji zdrowotnej w placówkach dla nieletnich podkreśla także Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) w Dziewiątym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (99) 12]: *Rola służby zdrowia w każdym miejscu pozbawienia wolności nie powinna ograniczać się do leczenia pacjentów z dolegliwościami; powinna natomiast obejmować także zadania związane z medycyną społeczną i profilaktyką. W związku z tym Komitet pragnie podkreślić dwa aspekty o szczególnym znaczeniu dla nieletnich pozbawionych wolności, mianowicie kwestię odżywiania oraz zapewnienie edukacji zdrowotnej (par.41).*

Wychowanki informowały również o długim okresie oczekiwania na wizyty stomatologiczne. Pedagog w reakcji na te doniesienia wskazała, że od roku szkolnego 2014/2015 rozpoczęto współpracę z innym podmiotem. Zgodnie z umową co środę gabinet stomatologiczny będzie mógł planowo przyjąć 5 wychowanek oraz dodatkowe nieletnie w nagłych przypadkach.

W oparciu o przedstawione obserwacje przedstawiciele KMP uznali, iż wskazanym byłoby zatrudnienie w ośrodku pielęgniarki, która koordynowałaby wszystkie sprawy związane z opieką medyczną, prowadziła wstępne oceny, współpracowała z lekarzem rodzinnym, zajmowała się gospodarką lekami, przygotowywała odpowiednie dawki leków etc. Takie rozwiązanie byłoby bardzo pomocne w codziennej pracy placówki oraz w monitorowaniu stanu zdrowia nieletnich.

11. Oddziaływania wychowawcze i terapeutyczne

W wizytowanej placówce realizowany jest od 1998 r. program usamodzielniania wychowanek, którego podstawą jest program *Księżniczka*. Program realizowany jest w grupach wychowawczych w kilku wymiarach. Filarem podstawowym jest nauka samodzielności i odpowiedzialności. Każda grupa wychowawcza na początku miesiąca otrzymuje kwotę na wyżywienie wynikającą z ilości obecnych wychowanek, ilości dni w danym miesiącu i wysokości stawki żywieniowej. Zadaniem wychowanek jest ustalanie jadłospisu dekadowego, codzienne zakupy spożywcze w okolicznych sklepach z uwzględnieniem kwoty, jaką w danym dniu można wydać i dziennego menu grupy, prawidłowe rozliczenie się z pobranej kwoty, przygotowanie wszystkich posiłków w dniu dyżuru (śniadanie, drugie śniadanie, obiad i kolacja), posprzątanie po posiłku. Wszystkie te czynności odbywają się pod opieką wychowawców, który wraz z rozwojem umiejętności gospodarczych członków grupy jest coraz mniejszy.

Drugim filarem programu jest nauka umiejętności samoobsługowych związanych z codziennym życiem – prawidłowym korzystaniem ze sprzętów AGD, sprzątaniami pokoi, praniem odzieży, drobnymi pracami remontowymi – malowanie, tapetowanie.

Trzecim filarem jest nauka umiejętności społecznych w środowisku otwartym. Zainteresowane wychowanki mogą uczestniczyć w kołach zainteresowań w okolicznych domach kultury, samodzielnie załatwiają sprawy związane ze zdrowiem, wykonywaniem zdjęć do legitymacji, składaniem wniosków i podań do instytucji i urzędów.

Poza tym w placówce od roku szkolnego 2013/2014 funkcjonuje grupa usamodzielniająca, prowadzona w ramach programu *Razem Damy Radę*. Zgodnie z założeniami do tej grupy mogą być skierowane wychowanki, które ukończyły 17 lat, uczą się w gimnazjum lub szkole ponadgimnazjalnej, przejawiają predyspozycje do funkcjonowania w środowisku naturalnym oraz mają motywację i deklarują chęć zmiany (przez nieprzerwany okres trzech miesięcy funkcjonują zgodnie z regulaminem). Istotnym elementem programu jest uczestnictwo tej grupy w zadaniach realizowanych poza mow, np. były zatrudnione lub

brały udział w wolontariacie. Pokoje nieletnich z tej grupy zlokalizowane są poza internatem i ich funkcjonowanie w placówce charakteryzuje się jeszcze większą samodzielnością aniżeli pozostałych dziewczyn.

Praca wychowawcza w poszczególnych grupach oparta jest o roczny plan pracy, w którym znajdują się wytyczne do działań m.in. w zakresie: badania przyczyn umieszczenia wychowanki w mow, budowania pożądanych systemów wartości i kształtowania pożądanych postaw społeczno-moralnych, niwelowania deficytów szkolnych szkolnego, pracy z rodziną przygotowania do samodzielnego funkcjonowania w rzeczywistości społeczno-ekonomicznej.

Plan pracy mow na rok szkolny 2014/2015 zakładał udział wychowanek w uroczystościach i imprezach, m.in. zajęciach organizowanych przez Miejski Dom Kultury nr 1 w Bytomiu i Centrum Kultury *Karolinka* w Radzionkowie.

W placówce zorganizowane są liczne kółka zainteresowań: sportowe (VI miejsce w turnieju minisiatkówki w Warszawie, II i V miejsce w turnieju piłki nożnej dziewcząt), plastyczne, (np. wypalanie w drzewie, odlewanie z gipsu, wyrób biżuterii, wyplatanie papierowej wikliny, wyrób kartek ozdobnych metodą Quillingu, malowanie farbami do szkła), fotograficzne (prace zdobią pomieszczenia grupy II oraz korytarz internatu), muzyczne (I miejsce w kategorii śpiew solowy oraz III miejsce w kategorii zespół muzyczny na Ogólnopolskim Przeglądzie Form Artystycznych „Kowadło 2015”), teatralne (np. zabawy integrujące zespół; ćwiczenia oddechowe i relaksacyjne; ćwiczenia emisji głosu; pracę nad dykcją; łączenie ruchu i dźwięku), krawieckie i bibliotekarskie.

Wychowanki mają również zapewnioną właściwą opiekę psychologiczną i pedagogiczną.

Pracownicy KMP uznali, że praca wychowawcza w ośrodku realizowana jest na wysokim poziomie.

12. Prawo do edukacji

Ośrodek prowadzi odpowiednie do wieku i potrzeb wychowanek formy kształcenia szkolnego. W skład ośrodka wchodzi: Szkoła Podstawowa nr 14 (klasa V i VI), Publiczne Gimnazjum nr 1 (klasy I-III, z przysposobieniem do pracy w zawodzie krawiec) oraz Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 12 (zawód kucharz).

Stan techniczny szkoły, czystość oraz wyposażenie poszczególnych sal w materiały edukacyjne zostały pozytywnie ocenione przez wizytujących.

Zajęcia rekreacyjno – sportowe realizowane są w sali gimnastycznej, siłowni lub na zewnętrznym boisku.

Placówka stara się pozyskać środki niezbędne do zagospodarowania boiska w sposób służący podopiecznym i dzieciom ze środowiska – czyli stworzenie np. boiska wielofunkcyjnego. W ocenie wizytujących godnym rozważenia jest pomysł zagospodarowania dużego terenu mow na wspomniany wyżej cel. Wzbogaciłoby to ofertę zajęć sportowych oraz przyczyniło się do większej integracji nieletnich z lokalnym środowiskiem.

4. Warunki bytowe

Sypialnie wychowanek zapewniają bardzo dobre warunki bytowe. Wyposażone są w łóżka, szafki do przechowywania rzeczy osobistych, biurka i krzesła. Łazienki i toalety umieszczone są na korytarzu. Wszystkie sanitariaty zapewniają nieletnim intymność podczas korzystania z nich. Zastrzeżenia wizytujących wzbudziło zawilgocenie łazienek w grupach I i II. Zgodnie z wyjaśnieniami pedagog pokoje te są ujęte w planach remontowych, dzięki czemu ich stan ulegnie zasadniczej poprawie w najbliższym czasie.

Każda grupa dysponuje własną świetlicą oraz kuchenką grupową, w której przygotowywane i spożywane są posiłki. W poszczególnych grupach znajdują się także pralki, w których podopieczni mogą samodzielnie prać swoje rzeczy. Pomieszczenia są odpowiednio wyposażone w meble i sprzęty. W ocenie przedstawicieli KMP, nieletnie mają dobre warunki do nauki i wypoczynku.

Tak jak wskazano wcześniej nieletnie są odpowiedzialne za przygotowanie posiłków.

Wychowanki mogą korzystać w ramach zajęć wychowania fizycznego z sali gimnastycznej lub siłowni. W opinii przedstawicieli KMP, zaopatrzenie i warunki należy ocenić wysoko.

Do ośrodka należy przyległy do budynku teren, na którym znajduje się boisko.

Ośrodek dysponuje biblioteką, która w ofercie ma dużą liczbę pozycji książkowych oraz czasopism.

Uwagę wizytujących wzbudził zły stan chodnika między internatami oraz szkołą, który z powodu nierówności, stwarza ryzyko wystąpienia wypadku. Po zakończeniu wizytacji dyrektor MOW, poinformował wizytujących, że podjął starania w celu pozyskania środków finansowych na ogrodzenie boiska i zainstalowanie bramy wjazdowej do placówki. Zrealizowanie tej inwestycji jest, w opinii dyrektora, istotne ze względów bezpieczeństwa podopiecznych i pracowników.

5. Sytuacja osób z niepełnosprawnością

Należy podkreślić, iż placówka nie jest przystosowana do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Mimo że w mow nie przebywała wychowanka mająca trudności w poruszaniu się, to specyfika ośrodka daje podstawy do uznania, że do grona podopiecznych może dołączyć osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim lub o kulach. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

W związku z tym przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie placówki do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się. Pracownicy KMP zaznaczają, że pewne modernizacje pozwalające na samodzielność osób z niepełnosprawnością (np. uchwyty ułatwiające korzystanie z WC i prysznic) nie wymagają szczególnych nakładów finansowych czy ingerencji w architekturę budynku. Przypomnieć w tym miejscu należy, że zgodnie z § 3 pkt 5 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm.), zwanego dalej: rozporządzeniem, młodzieżowe ośrodki wychowawcze należy traktować jako budynki zamieszkania zbiorowego. W związku z tym, obowiązuje wobec nich § 2 ust. 2 rozporządzenia. Przy rozbudowie lub przebudowie, należy więc uwzględnić m.in. kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Ponadto zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475), osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Nadto Polska w dniu 6 września 2012 roku ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach. Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia.

W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają uwzględnić kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością, przy rozbudowie lub przebudowie placówki.

13. Dobre praktyki

Na szczególne uznanie zasługują opisane wcześniej:

- program usamodzielnienia wychowanek,

- grupa usamodzielniająca,
- superwizja kadry pedagogicznej,
- procedura *postępowania z wychowanką będącą w ciąży*.

14. Prawo do praktyk religijnych

Podczas rozmów z przedstawicielem KMP podopieczne wskazywały, że ich prawo do praktyk religijnych jest respektowane. Chętne mogą uczestniczyć we mszy św. odbywającej się w pobliskim kościele. Wychowanki w rozmowach z pracownikami KMP potwierdzały, że udział we mszy św. jest dobrowolny.

15. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają **dyrektorowi MOW w Radzionkowie**:

1. przeprowadzanie wstępnych badań wszystkim nowoprzybyłym nieletnim;
2. rozważenie zatrudnienia pielęgniarki;
3. odstąpienie od przeprowadzania badań na obecność alkoholu i narkotyków przez personel mow;
4. usunięcie ze Statutu oraz Systemu nagród i kar środka dyscyplinarnego w postaci pracy oraz przenoszenia do innego ośrodka;
5. zmianę regulaminu w zakresie stosowania kilku kar za jedno przewinienie oraz odstąpienie od praktyki karania wychowanek w opisany sposób;
6. zaprzestania ograniczania możliwości wyjazdu na przepustkę w sytuacji kiedy w grupie jest mniej niż sześć wychowanek;
7. odstąpienie od stosowania kar grupowych;
8. zapewnienie intymności nieletnim korzystającym z telefonu placówki;
9. stosowanie w odniesieniu do ograniczeń odwiedzin przepisów art. 66 § 4 i § 5 upn;
10. poszerzenie oferty szkoleniowej pracowników o zagadnienia praw dziecka w prawie krajowym i międzynarodowym
11. przeprowadzanie badań profilaktycznych;
12. każdorazowe odbieranie zgody opiekunów prawnych wychowanków na badanie stwarzające podwyższone ryzyko oraz zezwolenia na zabieg medyczny proponowany w danej sytuacji zdrowotnej;
13. przeprowadzenie remontu chodnika;
14. rozważenie budowy boiska wielofunkcyjnego;

15. ogrodzenie boiska i zainstalowanie bramy wjazdowej do placówki;
16. uzupełnienie informacji na tablicach ogłoszeń o regulamin oraz wykaz danych teleadresowych instytucji stojących na straży praw człowieka;
17. uwzględnienie w przypadku przeprowadzania przyszłych prac remontowych lub budowlanych, dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
18. poinformowanie o terminie remontu sanitariatów w grupach I i II.

Marszałkowi Województwa Śląskiego:

1. zapewnienie dyrektorowi środków na realizację zaleceń nr 2, 11, 12, 13, 14, 16.